

Titel: Numerus og Genus, [optegnelser] 048-0260

Citation: "Numerus og Genus, [optegnelser] 048-0260", i *Louis Hjelmslev og hans kreds*, s. 1. Onlineudgave fra Louis Hjelmslev og hans kreds: https://tekster.kb.dk/catalog/lh-texts-kapsel_048-shoot-workidacc-1992_0005_048_optegnelser_0260/facsimile.pdf (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Louis Hjelmslev og hans kreds

Ophavsret: Materialet kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge det til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

Numerus og Genus

(Foredrag af Professor Louis Hjelmslev, holdt i Lingvistkredsen, Torsdag den 28. Marts 1946.)

Numerus og Genus har jo staset paa Dagsordenen ved flere Maeder her i Lingvistkredsen; Isæst gav Prof. Steens Foredrag om Numerus i Frank Anledning til Diskussion om Begrebet Kollektivt ved Siden af Begreberne Pluralis og Singularis, dernæst kom Magister Biderichsens Meddelelse om Numerus i Dansk, og i Tilknæytning hertil skulde denne Diskussion fortsættes i Dag.

De udsændte Forbemærkninger giver jo en Ide om, hvad det drejer sig om, jeg maa maaske have Lov til at begynde lidt langt ude, ikke for at fortabe mig i Grundlaget, men for at sige nogle Ting, som jeg trods alt synes har en vis Interesse i denne specielle Sammenhæng.

Jeg har jo foreslaaset, at man opbygger Sprogbeskrivelsen saaledes, at man foretager en Analyse, d.v.s. en stadig videregaaende Inddeling af den foreslagte Tekst. Denne betragtes først som en uinddelt Helhed, og den inddeles saa efter bestemte Inddelingsgrunde (selvfølgelig, man kan jo ikke inddele ud i det Blaa !) paa bestemte Maader, indtil man naar ned til de mindste Størrelser, som den valgte Inddelingsgrund tillader at naa til: Taxemerne.

Disse Taxemer kan saa i visse Tilfælde yderligere reduceres til endnu mindre Størrelser: Glossemerne, igennem en særlig Procedure, jeg har beskrevet i "Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse", som gaar ud paa, at opløse Taxemerne i Primfaktorer inden for hver enkelt Kategori.

Analysen skal, som jeg har proklameret være udtømmende, d.v.s. udtømmende ud fra det valgte Synspunkt. (Udtømmende i absolut Forstand kan jo ingenting blive, uden at man har uendelig Tid til sin Raadighed). Det er derfor nødvendigt at anlægge flere Inddelingsgrunde, men den Inddelingsgrund, som i Praxis kommer til at spille størst Rolle, er den, der beror paa Selektion ().

(Der kan ligeledes være Tale om Solidaritet (2
)og Kombination (
)).

Herved faar man et analytisk Perspektiv frem; senere et syntetisk Perspektiv, fra Delene til den Helhed, de udgør. Et Punkt, der er afgørende under den analytiske Procedure, er det Punkt, hvor man naar til Hexien (Perioden). Den spiller en afgørende Rolle, bl.a. for Definitionen af Morfemernes, og derfor ogsaa for de Størrelser, vi skal behandle i Dag. Derfor et Par Ord om, hvordan Hexien erkendes og defineres:

Efter traditionel Opfattelse vil det være mest mærkelig at vente, at Sætningen er defineret ved sine Bestanddele. Dette forudsætter imidlertid, at man først har foretaget en Analyse, som altsaa bliver den forudsatte Del af Proceduren, og saa kan man ikke ved Hjælp af et syntetisk Sæf Kriterium vide, hvornaar man naar til Sætning gen. Der saa benyttes et andet Kriterium.

I Indholdsplanet deles Litteraturen i Biblioteker, Forfatter-skaber, Værker, Bøger, Kapitler, Paragraffer, Stykker, Perioder, Retninger o.s.v. , p.s.v.. Under den fortsatte Inddeling saa man nu paa hvert Trin anlægge en Prøve, hvor man undersøger, om de Dele, man finder, har den Egenskab, at hver een alene kan udgøre en Enhed af nærmest forudgaaende Grad. Igennem alle de foregaaende Trin af Proceduren giver denne Prøve positivt Udfald, idet hver Paragraf kan udgøre et Kapitel, hvert Kapitel en Bog. o.s.v., men der kommer et Punkt, hvor den har negativt Udfald, og i alle hidtil observerede Sprog vil det være der, hvor Perioden videregaaes.

Hvis Sproget har Bistninger, vil det vise sig, at disse ikke kan udgøre en Periode. (Katalysen forudsættes, en Ytring som "hvis jeg havde Penge" skal katalyseres, f. Eks. til "hvis jeg havde Penge, vilde jeg være glad").

Hvis Sproget ikke har Bistninger, gælder det samme; de mindste Dele, Perioden falder i, kan i saa Fald ikke allesammen hver for sig udgøre en Periode. Naar man naar dette kritiske Punkt, altsaa første Gang vi faar Dele frem, der ikke hver alene kan udgøre en Enhed af nærmest forudgaaende Grad, bliver Enhederne af nærmest forudgaaende Grad benævnt Hexier (en rent operationel De-

inition).

Det er nu Nexien eller Perioden, man bygger paa ved Definitionen af Morfenet, idet vi nemlig gaar ud fra de Relationer, der etablerer Nexier eller Perioder. Naar man siger, at en Styrelse etablerer en Sætning(senhed), saa mener man, at Relationen med dens Relater forudsætter, at der er en Sætning, som den indgaar i

en saadan Styrelse, som etablerer Perioden eller Nexien, er det, jeg kaldte kaldet Direktion (se bl.a. min Medd.paa Lingvistikongressen i Københ. 1956). Somme Tider er det praktisk med et dansk Ord: Binding. Vi kan saa skelne mellem bindende og bundne Størrelser, der indgaar som Relater i en saadan Binding, de bindende Størrelser bestemmer vi som Morfemer. Strængt taget skal vi sige de Størrelser, som har denne Egenskab, og de andre, som indgaar i Paradigme med dem. Vi kan ogsaa sige: Naar man har et Paradigme, i hvilket blot et Led kan indgaa i Binding, kaldet vi dette Paradigme et Morfeparadigme, og dets enkelte Led, Morfemer.

Komparativ og Superlativ kan indgaa Styrelse, medens Positiv ikke kan. Det er i Virkeligheden Paradigmerne, man klassificerer paa denne Maade. Ad den Vej naar vi til de enkelte Morfemer: Et Led i et Paradigme, af hvis Led mindst eet kan indgaa Binding. Naar et Led optræder som bundet, kaldes det et fundamentalt Morfem, naar et Led optræder som bindende, kaldes det et konverteret Morfem.

Naar man anlægger Kommutationsproven paa disse Størrelser, kan det vise sig, at nogle af dem lader sig identificere med Størrelser, der hører hjemme i Temabestanddelene og ikke isvrigt hører sammen med Morfemerne. Det kan tænkes, at vi har fundet f. Eks., at Mask. foruden i et Morfeparadigme ogsaa kan optræde andre Steder uden at indgaa i Binding, i saa Fald er det tematiseret, staar i Temaet. I Roden er det radikaliseret, i ~~AFLEDNINGS~~ Afledningselementet er det derivatiseret. Det kan saaledes forekomme, at Genus er radikaliseret i ansforiske Pronomener og derivatiseret i Demonstrativer. ~~IKKERSKATXSSVVALIGYKXKXKXKX~~

4

I Sprog af sædvanlig Struktur finder vi nu to Typer af Morfemer: **INTERNMORFEMER** (nominale Morfemer) og **EXTERNMORFEMER** (verbal Morfemer). De defineres som alle de Størrelser, der udfindes ved Proceduren, paa Grundlag af Selektion: De intense forudsætter de extense. Dermed er ikke sagt, at ethvert Sprog har de nødvendige Betingelser for at konstituere disse Kategoriers Tilstedeværelse, men saadan er det i velkendte Sprog, det vilde f. Eks. være Tilfældet i Latin: Man har en **HEXUS**, som uenitur eller dornitur, hvor der kun er extense Morfemer til Stede, ingen intense. N.B. det ovennævnte findes ikke i Latin; i Eksempler som: *waxgw* *uox populi*, *uox dei*, hvor der ikke findes noget Verbum, har man nemlig ikke desto mindre i det sproglige Indhold Præsens Indikativ, thi hvis vi ombytter Præsens med en anden Tempus, medfører det Forskel i det sproglige Udtryk: eret eller sit. Udtrykket \emptyset har altsaa Betydningen Præsens Indikativ.

Den intense forudsætter den extense, altsaa kan vi definere den herved. Rent abstrakt er der de fire Muligheder, jeg har skitseret her:

β_2	B_2	γ_2	Γ_2'
<i>intense</i>	<i>extense</i>	<i>beide</i>	<i>alternativt det ene ell. det andet</i>

Naar vi har en bunden Inddeling med given Inddelingsgrund, saa er der kun Grund til at skelne to fra hinanden: baade-og og alternativt det ene eller det andet. Hvis vi har et Sprog, som populært taget kun har verbal Morfemer, ingen nominal Morfemer, eller omvendt, saa vil dette omsat i denne Terminologi betyde, at Sproget kun har γ_2 eller kun Γ_2' . Her kan der altsaa blive Brug for disse forudsatte logiske Muligheder. Hvis vi nu har et Sprog, som ikke er bygget som Latin med Typen uenitur, saa ligger Forholdet teknisk set noget anderledes. Jeg mener nu, at Dansk er et saadant Sprog, som ikke har samme Struktur som Latin, i saa Fald har vi to Kategorier, altsaa verbale og nominale Morfemer. Om disse to Kategorier kan vi vise, at de har indbyrdes Solidaritet, for i enhver Hexus har vi altsaa dem begge. Jeg forudsætter, at naar man siger "der synges", indgaar der et nominal Morfem heri, at Analysen i Dansk nødvendigvis saa medføre, at der konstateres

res en nominal Karakteristik.

De intense og de extense Morfemer kan altsaa saa ikke defineres ved det først foreslaede almene Kriterium; Sproget har ikke nogen rene intense og rene extense Morfemer, man kan kalde dem kvasi-intense og kvasi-extense. Jeg kalder dem her intense og extense. Man kan adskille dem ved et Antalskriterium, idet det nemlig kan vises, at hvis vi nu kalder Kæden af Morfemer, som staar f. Eks. indenfor en Sætning eller indenfor et hvilket som helst andet Afsnit, for en Sekvens, kan vi sige om de intense Morfemer, (altsaa de nominale Morfemer) at den maksimale Sekvens indenfor en Nexus kan være større end 1, men den maksimale Sekvens af extense Morfemer kan ikke være større end 1. I traditionel Terminologi kunde det udtrykkes saaledes: Et Verbum har een Repræsentant for Modus, Tempus, Person, Diathese, de udgør en Sekvens. Det maksimale Antal af Sekvenser indenfor en Nexus er 1. Et Nomen har en Repræsentant for Kasus, Genus, Numerus, Repræsentant for Artikalkategorien, og maaske under visse Betingelser for Komparation. Disse 3, 4, 5, Repræsentanter er altid til Stede med en af hver Slags, og de udgør en enkelt Sekvens, men indenfor en Nexus kan der være flere Sekvenser af denne Slags, (altsaa indenfor en Nexus kan der være flere Nomina, men kun et nyt (finit) Verbum). Det var Kejsarens nye Klæder om igen, men det er nødvendigt at sige det paa denne Maade, for at se det i den Sammenhæng, det skal ses i.

En Nexus defineres analytisk ved et analytisk Perspektiv. Syntetisk defineres en Nexus som en Kæde, hvori der indgaar baade intense og extense fundamentale Morfemer. Da de extense og intense Morfemer siges at være to Typer, kan man definere en Nexus som en heterotypisk Enhed.

Denne Terminologi kan altsaa bruges lige godt i Latin og i Dansk, selvom Kriteriet for intense og extense ligger forskelligt. Man kan saa klassificere Morfemernes videre i Kategorier efter deres ~~SEMANTISKE~~ Bindingsforhold: Det vil sige eftersom de Bindinger, de indgaar, ligger indenfor een og samme Nexus eller de breder sig over en Forbindelse af flere Nexus,

paa den Maade faar vi de mærkelige Kunstord homonexuel og heteronexuel. Der findes altsaa nogle Kategorier, hvor Bindingen ligger indenfor een og samme Nexus, saaledes at der bliver Tale om en Forbinding : Kasus, medens andre netop har Fjernbinding (heteronexuel Binding) : Komparation. Se min Meddelelse paa Kongressen

Der findes ogsaa Bindinger, som paa een Gang er homonexuel og heteronexuelle: Numerus og Genus. De Eksempler, jeg har givet i den nevnte Meddelelse i Akterne er i og for sig tilstrækkelige til at begrunde det

Handen , han (heteronexuel Binding)
han er gammel Træet, det er gammelt
~~Relation~~ ~~Relation~~ ~~Relation~~
Relationer finder Sted mellem Kategorier og ikke

mellem Kategoriled, vi har her en Kategori, som paa een Gang er homo- og heteronexuel, paa een Gang gældende indenfor samme Sætning og gaaende ud over den enkelte Sætnings Grænse.

Det viser sig nu, at Genus og Numerus i Henseende til Binding forholder sig ganske ens; de kommer altsaa til at staa i samme Kategori

Træerne, de er gamle

Her inddrages Numerus, som opfører sig paa ganske samme Maade; ogsaa Numerus har paa een Gang homo- og heteronexuel Binding. Naar vi lægger dette Bindingskriterium til Grund, viser det sig altsaa, at Numerus og Genus bliver ens definerede, og at de altsaa fra dette Synspunkt maas bestemmes som hørende til een og samme Kategori. Det kan virke overraskende set ud fra den traditionelle Grammatiks Synspunkter, hvor man er vant til at holde dem adskilt. Fra Bindingsynspunktet bliver de, set generelt, forækelige størrelser, som indgaar i een og samme Kategori.

Nu er det saaledes, at der til de Kategorier, der er opstillet paa Grundlag af disse strukturelle Kriterier, f. Eks. Bindingsynspunktet, tilordnes Betydninger, som i Beglen i de fleste Tilfælde er af ganske bestemt Art, saaledes at man altsaa

kan sige, at i et Flertal af hidtil observerede Tilfælde og derfor ogsaa i et sandsynligvis stort Antal Tilfælde, man vil komme til at observere, svarer bestemte Betydningskategorier til bestemte Bindingskategorier. Det er ikke nødvendigt, men det er i Reglen Tilfældet, og det viser sig derfor ogsaa, at de Størrelser, der kommer til at staa i "lille Gamma" (indgaaende paa een Gang homo- og heteronxuel Direktion), sædvanligvis er de Størrelser, som den klassiske Lingvistik ud fra semantisk Udgangspunkt betegner som Genus og Numerus, og de tilsvarende extense Størrelser (som paa een Gang indgaar homo- og heteronxuel Binding) er Aspekt og Tempus. Det er dem, som ogsaa fra semantisk Synspunkt i den klassiske Lingvistik bestemmes som Aspekt og Tempus.

Naar man prøver at give en semantisk Bestemmelse af disse Kategorier, maa man ogsaa at frægge saale den under hensigtsmæssige Synspunkter og indføre visse Termini, som giver Kendsmærker eller Forestillinger om, hvad det er for Betydningsindhold der kan lægges i disse Kategorier. Man abstraherer ud fra de forefundne Særbetydninger til nogle mere luftige Kategoribetydninger. Om Berettigelsen heraf skal jeg tale om lidt igen; jeg mener, lige saa lidt som andre, at man kan lade være med det, men jeg mener ganske vist ikke, man skal drive den Unfug, som det somme Tider er sket. Vi har 5 Dimensioner: Første Dimension er en Modstning mellem diskret og kompakt, altsaa noget, som fordehler sig som en diskret Mængde, i Modstning til noget, der fremtræder som et kompakt Hele:

Dette vilde være et idealt Pluralis og et idealt Singularis.

Naturligvis kan man ikke blive staaende ved den Definition af Numerus, der siger, at der er Tale om et Talforhold i egentlig Forstand; foruden Tal er der Tale om meget andet. Ved Hjælp af de her fremsatte Begreber og Termini kan man forklare Særanvendelser, som f. Eks. pluralis majestatis og det redaktionelle vi: Det er ligesom man faar Personligheden til at ^{diskrete} evaporere, opløses den i ~~forvekslelige~~ Bestanddele, saaledes at en mindre, kompakt Forestilling strækkes.

Den anden Dimension har jeg foreslaaet at bestemme som værende bygget over Modsætningen mellem Expansion og Koncentration, og den tredje som bygget over Modsætningen massiv : punktuelt. Den tredje Dimension kommer ogsaa, som den første, meget ofte til at ramme det, man traditionelt kalder Numerus. Paa Forhaand kunde man jo, naar man navigerer tentativt uden at have opstillet Systemet, sige, at der er Eksempler paa Brug af Pluralis, hvor Pluralis lader sig bestemme som noget diskret, Singularis som noget kompakt. I anden Dimension vil man særlig ofte komme til at indrænge Genus.

Vi har jo hermed stukket Haanden i en Hvæpsæde.

Det er det Spørgsmaal, der har ophidsset Sindene mest i den alene Lingvistik's Historie, Spørgsmaalet om Genus kan bestemmes semantisk. Der har været brugt meget stærke Ord i Diskussionen, lige indtil von der Gabelentz, som kaldte Genus sin nutzloses Gewächs. Man har hævdet, at Genus er et Levn, og deri ser jeg en relativ Berettigelse, fordi der utvivlsomt i Genus ofte afspejles en ældre Mentalitet end den, som de talende Individuer paa et givet Tidspunkt selv repræsenterer (den franske sociologiske Skoles Synspunkt). Heri ser jeg en Del af Forklaringen paa det utvivlsomme Faktum, at Genus i en hel Mængde Tilfælde ikke har nogen paaviseelig Betydning, hvilket i min Terminologi vil sige, at Genus er latent. Dette, at noget er latent i det sproglige Udtryk, vil sige, at der ikke tilordnes det Udtrykssubstans, og at noget er latent i det sproglige Indhold vil sige, at der ikke tilordnes nogen Indholdssubstans. I mange Tilfælde er det fakultativt man kan tilordne Indholdssubstansen eller lade være.

Begrundelsen for at jeg opstiller Dimensionen Expansion: Koncentration, vil jo føre meget vidt. Jeg vil først og fremmest henvise til ~~den~~ ^{de 2014} Sammenligning mellem Algonkin og Indoeuropæisk (1913). ^{de 2014} paaviser en Modsætning mellem levende og livløs saavel i Indoeuropæisk som Algonkin, men mener, at det i Virkeligheden er en dybere Forakel, saaledes at den højere eller levende Klasse er Klassen kendetegnet ved magisk Kraft og Potens: Mennesker, Byr, Træer, Planter, Legemsdele, Kønsskarakterer, Sol,

Maane, Stjerner, Saa o.s.v., medens den anden Genusklasse er den lavere eller livløse Klasse, hvis Medlemmer ikke har den magiske Potens, ikke kan frembringe noget; Frugt og Barn staar i denne Klasse. Det er en Modsetning mellem noget aktivt og passivt, eller mellem noget transitivt og noget intransitivt. Men disse Navne er lidet heldige, da de er hentet fra et grammatisk Synpunkt, fra Kasusforhold ved de paagældende Genera, og leder Tanken hen paa noget, som ikke konstituerer Genus'ens ^{Betydning}, ~~som~~ er en Folge af Genus'ens Betydning. Man kunde bedre blive staaende ved "magisk Potens" og dens Modsetning. Et neutralt Udtryk vilde være: Expansion. Den lignende Klasse betegner Koncentration, som er levende, som har Evne til aktiv Udfoldelse af enhver Art, til Indvirkning paa Omverdenen; det modsatte er Koncentration.

Da man nu i de Sprog, ^{de Jong} ~~de~~ har tænkt paa, kun har en Modsetning mellem Palleksen og Intetksen, mens andre Sprog har en Tre-
deling, saa det være en Konsekvens, at man ogsaa foreslår at definere disse tre Led sesantisk ved Hjælp af samme Kriterium. Det viser sig ogsaa, mener jeg, at kunne godtgøres, at vor Genus ikke er latent, selv i de Tilfælde, hvor Genus ikke har ganske evident Sæmsbetydning, som kan være usuel og gribe forstyrrende ind. Man kan da bestemme Femininum som overvejende ekspansiv, Maskulinum som overvejende koncentreret, Neutrum enten som baade-og eller som hverken-eller.

I Indoeuropæisk kan vi tænke paa, at de saakaldte abstrakte fra gammel Tid er Femininer, Staaer paa heit og keit; Femininum udtrykker det expansive, det ubegrænsede, Begreber, der i sig selv rummer en Potens eller en Mulighed for Expansion; Iet. disse er Femininum i Betydningen Tidafrikt, Terrain (med Udstrækning), medens den stærkt begrænsede Enkeltbeg eller Enkelt dato er Maskulinum. Ligeledes: jour, journée og paa samme Maade an og dhée (Dagen og Aaret sammenfoldet og udfoldet). I Romanak (Se Prof. Haas-
selrots Afhandling

har man højst interessante Eksempler paa dualismens
det augmentative Femininum, noget der folder sig ud, breder sig,
i Modsætning til Maskulinum. Medens det ved Betegnelserne for
Sol og Måne jo åbenbart drejer sig om blotte Opfattelser af
Tingene og måske om overleverede magiske Forestillinger, naar
der adskilles mellem en expansiv og en koncentreret (Valget træffes
ogsaa forskelligt fra Sprog til Sprog), saa har vi mere haandgribe-
lige Eksempler som: la main; le poing (Tyak, die Faust), den
knyttede Hæve kan altsaa efter Synsbilledet opfattes som sammen-
foldet eller efter Virkningerne opfattes som expansiv.

Altsaa: Genus kan indrangeres semantisk paa denne Maade,
saaledes at der bestaar Affinitet ogsaa paa dette vanskelige Om-
raade mellem Bindingskategorierne og de semantiske Bestemmelser
af Kategorierne.

Konklusion

Jeg har forsøgt at vise Dem, at den klassiske Opfattelse,
hvorefter Numerus og Genus er to forskellige Kategorier, er prin-
cipielt uberettiget i den Forstand, at Genus og Numerus ud fra
Bindingen defineres paa samme Maade og paa dette Grundlag saa
anbringes i een og samme Kategori, og ligeledes fra semantisk Syn-
punkt kan vises at have saadanne Betsvinger, at de ogsaa ud fra
det Synspunkt kan vises at tilhøre een og samme Kategori. Dette
vil naturligvis ikke sige, at den traditionelle Synsmåde er
aldeles forfejlet; den er bygget over Sprog af bestemt Struktur,
den ældre indoeuropaiske Type som Latin og Græsk, og denne
Struktur lader sig ikke generalisere uden videre; andre Sprog har
en anden Struktur, og man kan altsaa ikke ophejse den traditionelle
Opfattelse til at være generel.

I Sprog af en bestemt Type som Latin og Græsk udgør
Numerus og Genus hver sin Dimension indenfor den Kategori, vi her
betragter, indenfor Kategorien Numerus-Genus i dens Helhed.
Hvis vi tænker paa Latin har vi et Inventar af Taxoner som følger:
Et Taxon hedder Maskulinum Singularis et andet Maskulinum Plura-
lis et tredje Maskulinum Kollektiv; derefter Femininum Singularis,
Femininum Pluralis og Femininum Kollektiv; Neutrum Singularis,
Neutrum Pluralis og Neutrum Kollektiv.

11

Vi er i hvert Fald sikre paa, at disse 9 Taxesser tilhører denne Kategori.

(Et Par Ord om, hvad der forstås ved Kollektiv):

I Latin findes til sing.locus. plur.loci = enkelte Steder betragtet hver for sig, betegnende overvejende diskret Konsistens, Steder i Reger (hvad de gamle Filologer har hængt sig i) medens plur.loci = Steder i Sammenhæng, en Lokaltet, en Rgn, betegnende det paa een Gang diskrete og kompakte, altsaa Kollektiv. Der findes flere Eksempler paa denne Eegenskab, som Biderichsen dokumenterede saa udførligt for Danske Vedkommende; lat.carbasus (Lærred, Rør), den normale Flertalsform er carbaei, medens carbaea betyder Klædning, Sejl, (Lærredsaagde, der udgør en Helhed). Paa lignende Maade med balnium og freni. Disse 9 er altsaa Taxesserne, og det er klart at i det Øjeblik, vi opløser dem i Glossesser, faar vi et Glossen: Maskulinum, et Femininum, et Neutrum, et Glossen Singularis, et Pluralis og et Kollektiv, altsaa ialt 6, der naturligt opstilles som to hinanden krydsende Dimensioner

	Femininum	Maskulinum	Neutrum
Singularis			
Pluralis			
Kollektiv			

Saaledes ser Latin ud fra den klassiske Lingvistik synspunkt, og det er i høj Grad berettiget at opstille Inventaret paa den Maade ogsaa fra det Synspunkt, jeg her har anlagt.

Latin er nu mere indviklet, men det vil føre for vidt at gaa i enkeltheder her. Det Problem, som komplicerer Sagen, er Adverbialis, der kan bestemmes som Kasus eller som Genus, alt efter Forholdene. Om den skal bestemmes paa den ene eller paa den anden Maade er et Spørgsmaal om Overholdelse af Sæmpelhedens Princip og om de Konfigurationer, som fremkommer ved Systemopstillingerne. Jeg nævner blot Latin for at vise, at man der har tilnærmelsesvis en Struktur, som ganske imødekommer den klassiske Lingvistik ønsker.

En saadan Struktur har man ogsaa i de germaniske Sprog, som er af arkaisk Type, f. Eks. Oldnordisk og Islandsk.

12

Numerus: Singularis, Pluralis, Dualis (kun i personlige Pronominer) samt evt. Kollektiv. Hvad der interesserer mig nu ved Oldnordisk, Islandsk er, at der har man to Dimensioner, den ene klart Numerus, den anden klart Genus, krydsende hinanden som i Latin. Det samme kan ogsaa paavises i Gotisk. Som Kuriosum kan jeg nævne, at fuldstændig samme System som i Gotisk foreligger i Hottentottisk, og de konfigureres paa fuldstændig samme Maade. Systemet med to harmonisk krydsende Dimensioner er isvrigt en meget udbredt Type, der genfindes i alle indoeuropæiske Sprog, som er arkaiske fra dette Synspunkt.

Kurioset nok, kan man næsten sige, er moderne Fransk arkaisk fra dette Synspunkt. Her har man ogsaa en saadan fuldstændig harmonisk Krydning af to Kategorier. Det kan jeg maaske lige vise lidt nærmere. Først gør jeg opmærksom paa et par principielle Ting: Man opstiller saaledes, at man opstiller de Størrelser, som har indbyrdes Kommutation, og det er klart, at det i og for sig er tilstrækkeligt med eet eneste Eksempel af den Art. I Fransk er der nu tilstrækkelig med Eksempler. Man skal huske, at man saa katalysere ogsaa i Udtrykket; Overtrækningsfænomenerne spiller her en Rolle, et stent s i Flertal er altid til Stede fra Sprogbygningens Synspunkt, blot latent. Inventaret i Fransk er da som følger: Mask. Sing., Mask. Plur., Mask. Koll.,

oeil, oeils, yeux,
ciel, ciels, cieux.

Endvidere findes Femininum Singularis og Femininum Pluralis - men ikke Femininum Kollektiv! Paa Neutrum findes kun et eneste Eksempel: det interrogative que i Modsetning til qui, som er en Synkretisme af Maskulinum og Femininum (det taltes simplest som en Overledsvariant af det ce, som betyder denne).

Naar man har opstillet Inventaret, kan man opstille Generalsystemet, som skal rumme alle disse Led. Det sker jo saa, som bekendt saaledes at de enkelte Led inden for en Dimension opstilles i indbyrdes Participationsforhold. Diderichsen forudsatte sidste Gang dette Participationsystem (med store og lille Alfa, Beta og Gamma) bekendt, det tør jeg maaske ogsaa gøre i Dag.

Dette Taxon-Inventar, vi opstillede, kan fordeles i
Fransk, saaledes at det opløses i 3 x 2 Glossemer

		Genus		
		Fem. (β)	Mask. (B)	"Neutrum" (γ)
Numerus	Plur. Koll.	Fem. Plur.	Mask. Plur.	Mask. Koll.
	Sing.	Fem. Sing.	Mask. Sing.	Neutrum

I dette System, der er opbygget over de forekommende
Synkretismer, er første Dimension positivt orienteret, saaledes
at vi her har noget, der betegner det diskrete: Pluralis Kollektiv,
medens Singularis derimod betegner noget, der hverken er
bestemt som diskret eller kompakt, altsaa er usmarkeret eller
merkantil. Anden Dimension er positivt orienteret, Femininum (β)
er overvejende expansiv, Maskulinum (B) overvejende koncentreret,
medens "Neutrum" er bade og (γ). Synkretismerne findes mellem
Femininum Pluralis og Maskulinum Pluralis (Ordene paa \Rightarrow som
grave), (Synkretismer kan kun finde Sted mellem lille greek Bogstav
og stort greek Bogstav), yderligere Synkretismer: Fem. Sing.
og Mask. Sing. - Fem. Sing. og Fem. Plur. - Mask. Sing. og Mask. Plur. -
Mask. Plur. og Mask. Koll. - Mask. Sing. og Neutrum (i alle andre
Ord end det interrogative Pronomen).

Naar Maskulinum defineres som extensiv i Modstning til
Femininum, hænger det sammen med, at Maskulinum kan bruges som
Felleskøn: celui qui ^{so} a fait / Maskulinum kan altsaa bruges som
Femininum.

I Germaniske Sprog af yngre Type kan man ikke opstille
Genus og Numerus som et saadant harmonisk System af to Dimensioner.
Lad os da nu se paa moderne Dansk (Rigsakrifsprog), Inventaret
bliver da følgende: Mask. Fem. Neutrum commune Plur. Koll.
Naar man har Plur. eller Koll., findes der ingen Genusadskillelse,
naar man har Mask. eller Fem. findes der aldrig Numerusdifferentiation
indenfor dem. Det lader sig ikke gøre i Dansk at opstille to krydsende
Dimensioner, Genus findes kun i Singularis, eller man kunde lige saa godt
sige, at det hele udgør et Inventar af Størrelser, som vi endnu ikke ved
noget om med Hensyn til deres indbyrdes Konfiguration.

Jeg vil gøre opmærksom paa, at Mask. Fem. Neutrum og commune kun er adskilt i det anaforiske Pronomen, som converteret: han, hun, den, det, men Forholdet er mere indviklet end Mikkelsen og Konsorter lader ane. Der findes Nøener, som bindes af det anaforiske Pronomen og det maa saa betyde - i Henhold til mine Definitioner - at disse Nøener foreligger Genus som fundamentalt: Manden (fundamental Mask. bindes af han (converteret Mask.), men disse Ord er jo samtidig dels commune og dels Neutrum (Manden: Mask. og commune; Konen: Fem. og commune). Konsekvensen heraf er da den, at i disse Nøener maa der registreres Synchronismer. Postbudet: han; Postbudet: hun; Postbudet: det. I "Pigebarnet" findes Synchronisme af Fem. og Neutrum. Der vil altsaa i de danske Substantiver som Konsekvens af hele Teoriens Opstilling være at konstatere fundamentale Størrelser af denne Art, altsaa fundamentalt Genus, men i Reglen med Synchronismer. Adskillelsen af Kollektiv og Plur. har været udførligt behandlet af Diderichsen, saa det behøver jeg ikke at komme ind paa i Enkeltheder, i det store og Hele fordeler jeg den paa samme Maade, som han gør, i det store Materiale, han har udstyret os med sidste Gang. Dette Inventar skal vi altsaa nu stille op under Hensyntagen til Synchronismernes, det kan lade sig gøre saaledes:

Vi opstiller de 6 Glossener i to Dimensioner. Første Dimension er negativt vendt (β) overvejende kompakt (og insisterende paa kompakt) (E) overvejende diskret (Γ) hverken eller. I anden Dimension er (α) ekspansiv, medens (A) er merkmallos.

Neutrum	commune
Pluralis	Kollektiv
Femininum	Maskulinum

Synchronismer findes:

- Mellem Neutr. og Plur. (Dyr)
- " Neutr. og Fem. (Pigebarnet, hun)
- " Neutr. og Mask. (Postbudet, han)
- " Neutr. og Koll. (Syn, Vaaben, Sl, Kns)
- " Neutr. og commune (Blyant og Katalog)
- " commune og Plur. (Pejl og Ting) (Sl og Fisk)
- " commune og Mask. (Manden, han)
- " commune og Fem. (Konen, hun)
- " Neutr. Mask. Koll. (Budet)
- " Mask. Plur. commune (20 Mand)
- " Mask. Plur. commune (Aal, Laks, om hvilke der siges han)

Dette, at Neutrum opstilles som intensiv og commune i Forhold dertil som extensiv, vil ved første Øjekast vistnok se lidt generende ud. Det er nemlig ifølge Eiderichsens stencilerede Grammatik saaledes, at det er commune, som er den indholdsmæssigt markerede, den betegner, siger Eiderichsen, det afgrænsede, formede, medens derimod Neutrum betegner det usafgrænsede, uformede (en Øl i Modsetn. til Øllet, og mange andre Eksempler). Men dette finder en lidt sin Forklaring, altsaa ikke ud fra Generalskemaet, men ud fra Specialskemaet for danske Substantiver, der deriveres deraf.

Med Hensyn til, at Koll. anbringes som extensiv og Plur. som intensiv, der vilde jeg som Begrundelse henvise til, at vi har Plur. Øjer, Koll. Øjne, og saaledes at denne vikarierer for Pluralisformen og hyppigst bruges som Pluralis. Et Ord som Alen, som naturligvis bliver anbragt saaledes, at Alen er en Synkretisme mellem commune og Koll., medens Alener er Plur., da er det saaledes, at Alen kan vikariere for Alener, men ikke omvendt. Med Hensyn til Kns, som er en Synkretisme mellem Neutrum og Koll. er det Kns som vikarierer for Knser. Ligeledes vikarierer Mil for Mile. En Synkretisme mellem commune og Koll. har vi i tyve Daler (for Dalere). Fiske vikarierer for Fiske ikke omvendt. Derfor er Koll. anbragt som den extensive eller umarkerede af de to. At Fem. og Mask. er anbragt saaledes, at Mask. er den umarkerede følger af det samme som for Fransks Vedkommende (Ågteskabelovens ¹⁴ Utruskabsparagraf, § 44.). Se her vi at gøre Rede for Synkretismene, og de er jo som sagt tallose. Synkretismen Mask.Fem. findes inden for Specialstenerne kun i Forbindelse med andre Synkretismer: Mask.-commune-Fem.

Det anaforiske Pronomen har kun fem Former:

+ de {^d}
 den {ⁿ}
 det {^t}
 han {ⁿ}
 hun {^j}

Adjektivernes Normalystem har tre Led

+ {^s} Plur./ Koll. : gode (diskret)
 {^e} Mask./Fem./commune: god (kompakt)
 {^r} Neutrum: godt (hverken eller).

Neutrum er her placeret i bedre Overensstemmelse med Diderichsens Bemærkning: som den unarkerede. At Mask. og Fem. insisterer paa det kompakte, men ogsaa lejlighedsvis kan betegne det diskrete, begrundes i, at han og hun kan bruges i Tiltale paa en saadan Maade at der efter sædvanlige Regler for Tiltale ikke er Tale om noget kompakt i den Forstand, hvori jeg brugte Ordet før. (Ligesom man i Fisk kan have (B) realiseret af dette Led: den diskrete Betydning af Mask.-Fem.-commune-Formen).

Former som

tæt^t lærd^t glad^t dansk^t

maa forklares paa anden Maade, og de er forklaret paa anden Maade, naar man kommer til dette Trin af Proceduren. De ender nemlig allesammen paa et latent Neutrum-t.

Synkretismerne mellem (β) og (B) kan yderligere kombineres med Synkretismen med (β) og (Γ): Eksempler som tro, bly, stille og stakkels.

I Substantiverne har vi et Normalkasus, tør jeg vel sige, Koll. er meget almindelig - paa 3 Led. Det er i Virkeligheden det Skema, som Diderichsen nærmest opstillede som Generalkasus sidste Gang, altsaa saaledes at Plur. er (β), Sing. (B), Koll. (γ). Det er den Løsning som freabyder sig nærmest, men for at forklare, at Plur. og Koll. kan indgaa Synkretisme, maatte Diderichsen fsje et andet System til, hvor Sing. var (γ), hertil svarede jeg saa, at det gik udmærket, saa maatte man sige, at dette var Sprogbrugens System, medens det andet var Sprogbygningens System. Men det bliver overflødig at supponere en saadan Modstning mellem Sprogbrug og Sprogbygning, idet Synkretismen bliver forklarlig ud fra Generalsystemet og/ikke kræver nogen særlig Forklaring. Sing. og Koll. kan synkretiseres (simple-re Systemer med (α) og (A)), Plur. og Koll. kan synkretiseres, det behøver jeg ikke at gøre Rede for.

I Moderne Engelsk og moderne Tysk har man for saa vidt ganske samme Situation, som man heller ikke her har to hinanden krydsende Kategorier. Hvis jeg maa regne pence for Koll. og pennies for Plur., saa har jeg i Engelsk og Tysk samme Inventar og samme System.

I moderne Engelsk, ligesom i moderne Dansk, findes fundamentalt Genus i Substantiverne: the man ... he, the woman... she, (the ship, ...she) . Både i Engelsk og Tysk maa vi sige, at Inventaret er som følger:

Mask. he , år , og maskuline Substantiver

Fem. she , sie , og feminine Substantiver

Neutr. it , es , og neutrale Substantiver

Plur. pennies, Bänder, Lånder, Urter.

Koll. pence, Bænde, Lande, Urte.

Dette System vilde jeg foreslaa opstillet scondimensionalt positivt vendt

- + (α) diskret Plur.
- (A) mærkaaltes Koll.
- (β) expansiv Fem.
- (B) kompakt Mask.
- (γ) insisterende paa begge Dele Neutr.

Synkretismer findes:

- Mellem Plur. og Koll. (talrige Eksempler)
- " Koll. og Fem. (det spærgende Pronomen wer, der populært siges at mangle Talbøjning)
- " Fem. og Mask. (who)
- " Mask. og Neutr. (den, ein, des)
- " Plur. og Mask. (Schuster)
- " Koll. og Neutr. (das Füllen, die Füllen)

En Synkretisme mellem Fem. og Neutr. maa ikke findes efter denne Opstilling, og en saadan behøver man heller ikke at regne med. I Eksemplerne die gute og das gute findes altsaa ikke et saadant Sammenfald. Her er nemlig en fundamental Artikel, en fundamental Bøjningsform, og Udtrykket for Akkusativ-Femininum og Akkusativ-Neutrum er diskret, dels i Endelsen i Artiklen, dels i Endelsen i Adjektivet. Den nærmere Redegørelse for Synkretismernes i engelske Nomen er maa jeg lade ligge, ligeledes Opstillingen af Specialsystemerne.

Det, jeg gerne har villet vise, er, at naar man udgaar fra den Metode, jeg har udarbejdet og anbefalet, naar man til Modsetning til den traditionelle Lingvistik at kunne karakterisere nyere Germanisk som tilhørende en anden Sprogtype end arkaisk Indoeuropæisk. I Virkeligheden er det naturligvis ikke ligefrem

18

nogen anden Type, men det betyder alligevel, at i Forholdet mellem Sprogbrug og Sprogbygning har Indoeuropæisk, hvor det er mere avanceret, udviklet sig hen i en anden Retning, end man har haft tidligere. Det er saaledes at Betydningerne er fordelt helt anderledes paa Kategoriens Led i germaniske Sprog af yngre Type, som Dansk, Nysjtyk og Nyengelsk, end i Sprogene af den ældre Type: Islandsk, Gotisk, Latin og Græsk etc.

Næste Gang en kort Bemærkning til Afslutning.